

Noves ruralitats: una aproximació als canvis en les activitats econòmiques de les zones rurals catalanes en els darrers 50 anys¹

Jordi Blay

*Departament de Geografia
Universitat Rovira i Virgili
jordi.blay@urv.cat*

Resum

Aquesta contribució pretén mostrar els principals canvis ocorreguts en les activitats econòmiques presents en el medi rural català entre els anys 60 del segle xx i l'actualitat. Després de presentar breument la situació inicial i de comentar els factors principals de canvi, s'aborden els principals trets dels canvis més importants esdevinguts en cada sector d'activitat. S'acompanya el text amb mapes elaborats específicament per a il·lustrar aquests canvis.

Paraules clau: noves ruralitats, Catalunya, estructura econòmica per sectors, diversificació rural.

Resumen: *Nuevas ruralidades: una aproximación a los cambios en las actividades económicas de las zonas rurales catalanas en los últimos 50 años*

Esta contribución pretende mostrar los principales cambios ocurridos en las actividades económicas presentes en el medio rural catalán entre los años 60 del siglo xx y la actualidad. Tras presentar brevemente la situación inicial y de comentar los factores principales de cambio, se abordan de forma sucinta las características de los principales cambios ocurridos en cada sector de actividad. Se acompaña el texto con mapas elaborados específicamente para ilustrar estos cambios.

Palabras clave: nuevas ruralidades, Cataluña, estructura económica por sectores, diversificación rural.

1. Text elaborat en relació a la participació de l'autor en la taula rodona celebrada el 7 d'octubre a la SCG per videoconferència, dins del cicle "Record dels 50 anys de la publicació del primer volum de la *Geografia de Catalunya* de l'editorial Aedos (1964-1974)", sota el títol: *Crisi agrària i noves ruralitats*.

Abstract: *New ruralities: an approach to changes in economic activities in catalan rural areas in the last 50 years*

This contribution aims to show the main changes that occurred in economic activities in rural Catalonia between the 1960s and today. By presenting the initial situation and commenting on the main factors of change, we analyze the characteristics of the main changes that have occurred in each sector of activity. The text is complemented with maps specifically designed to illustrate these changes.

Keywords: New ruralities, Catalonia, economic structure by sectors, rural diversification.

* * *

La pretensió de la següent contribució és fer un breu estat de la qüestió del món rural a Catalunya des del punt de vista de les activitats econòmiques que s’hi desenvolupen, amb la perspectiva dels canvis esdevinguts des de la dècada dels 60 del segle xx.

D’entrada, queda clar que hi ha una diferència important en relació als anys 60, no només pel que fa a la producció agrària sinó, especialment, a la presència de tot tipus d’activitats sobre el territori rural. Aquesta diversificació de l’activitat productiva en medi rural, junt als canvis en el mode de vida –cada cop més “urbà”, com bé comenta Ignasi Aldomà en els seus treballs (Aldomà, 2000, 2009)–, fa que de fa uns anys s’estigui parlant de “noves ruralitats”. Aquest concepte té també un sentit no només de canvi econòmic en relació a situacions anteriors sinó també de noves formes de viure en medi rural que possibiliten fer-ho amb uns estàndards de qualitat de vida similars –o superiors– als de les zones urbanes.

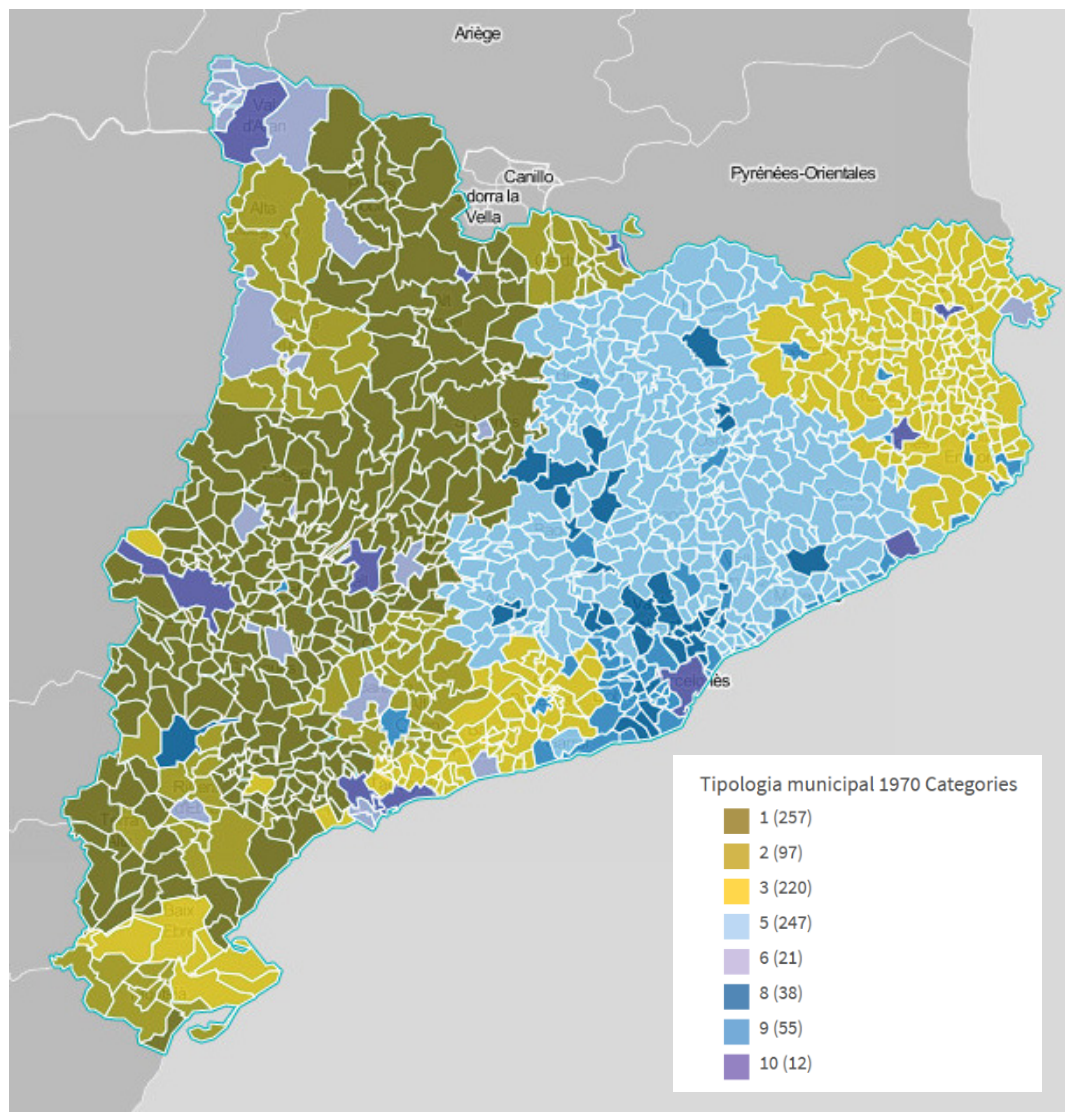
Per tal de fer un esquema dels canvis ocorreguts en l’activitat econòmica i la situació actual, presentaré primer breument la situació anterior, per després indicar alguns dels factors principals que cal tenir en compte per entendre el canvi en el medi rural, i repassar després les principals activitats que s’hi desenvolupen actualment.

1. Les activitats econòmiques en el territori català el 1970

El mapa de Catalunya segons l’estructura per sectors d’activitat de la població de 1970 que va fer Isabel Pujadas per al *Atlas socioeconòmic de Catalunya* (Pujadas, 1980) permetia veure, entre d’altres, algunes característiques destacades (fig. 1):

- D’una banda, tot i que ja han passat uns anys de canvis importants durant els seixanta i que s’estan produint transformacions importants en relació al món rural reflectit a la *Geografia de Catalunya* (Llobet, 1958-62), és cert que hi ha una presència de població activa agrària encara important. Representa un 8,3% del total d’actius catalans, però territorialment és molt present,

Figura 1. Tipologia municipal segons proporció dels sectors d'activitat de la població (1970)

Font: elaboració pròpia a partir de Pujadas (1980).

Tipologia (no totes les categories són representades al mapa):

MUNICIPIS MOLT AGRARIS: 1- Molt agrari (Població Activa Agrària >50%),

2- Força agrari (PAA 40-50%)

MUNICIPIS AMB EQUILIBRI DE SECTORS: 3- Equilibrat amb domini agrari (PAA 30-40%),

4- Equilibrat amb domini no agrari (PAA 20-30%)

MUNICIPIS POC AGRARIS (PAA 10-20%): 5- Força industrial, 6- Equilibri industrial-serveis,

7- Força terciari

MUNICIPIS NO AGRARIS (PAA 0-10%): 8- Molt industrial, 9- Força industrial,

10- Equilibri industrial-serveis, 11- Força terciari, 12- Molt terciari

essent el sector més important a la majoria del Camp de Tarragona, Terres de l'Ebre, Lleida i Pirineu. Aquesta és l'àrea més clarament rural del país si ho entenem com a major importància de l'activitat agrària. Té un pes important a les comarques de Girona i menor, encara que significatiu, a la Catalunya central (10-20% de la població activa). Certament en tindria més si es comptabilitzessin les ajudes familiars, especialment de les dones.

- De l'altra, però, cal remarcar que els sectors secundari i terciari tenen una presència molt significativa. A les zones rurals ja fa temps que existeix, a la Catalunya central i part de les comarques de Girona, un desenvolupament industrial basat en els recursos naturals com a font d'energia o primera matèria, o bé basat en la producció agrària (agrícola o ramadera). També en aquest interior rural es veu l'efecte del desenvolupament turístic vinculat a l'esquí a la vall d'Aran, però no a la resta del territori d'interior. Es pot dir que el turisme rural tal i com el coneixem actualment no existeix i que les formes d'aproximació al medi rural no solen contemplar, llevat de casos molt puntuals, un desenvolupament important de l'activitat d'allotjament.

Certament, les dades de 1970 tenen en compte només els municipis de més de 5000 habitants i les capitals comarcals, englobant els altres municipis dins d'un conjunt comarcal, amb la qual cosa es perd finor en l'anàlisi, però així i tot es destaca tant la presència important de l'activitat agrària en el territori català com el fet que una bona part del territori ja és industrial. En una part, d'indústria agrària, és cert, però en tot cas un tipus de treball marcadament diferent de l'agrari pròpiament dit.

2. L'evolució fins a finals dels 80

Fins a finals de la dècada dels 80, la distribució de les activitats econòmiques sobre el territori rural segueix en part les pautes marcades en els dos decennis anteriors. Això implica:

- D'una banda, disminució del pes de l'activitat agrària en general –almenys en nombre d'actius– motivat en últim terme pels diferencials de preu dels productes agraris amb els dels altres sectors; però, de l'altra, consolidació d'àrees agroindustrials vinculades a l'agricultura productivista, amb l'exemple més clar en els regadius de la plana de Lleida.
- Pocs canvis en l'activitat turística i de serveis, si exceptuem el desenvolupament en punts de muntanya dels nous centres vinculats a l'esquí o un poc desenvolupat turisme de natura o cultural.

En el sector industrial, en canvi, l'impacte de la crisi dels 70 té un doble sentit en els territoris poc urbans: mentre per un costat indústries tradicionals com

el tèxtil pateixen molt i perden presència o han de buscar una reorganització productiva, d'altres arriben a zones rurals—o poc urbanes— a causa de la dificultat de mantenir l'activitat a l'àrea metropolitana de Barcelona. Així, territoris ben comunicats amb aquesta àrea es veuen afectats per aquesta desconcentració industrial, en algun cas amb escassa tradició en aquest sector com la Conca de Barberà o la Segarra. Es tractava d'empreses de diversos sectors —en general madurs— que buscaven reducció de costos (Belil i Clos, 1985) i que en alguns casos van arribar a crear petits centres industrials, com Cervera o Montblanc.

3. L'evolució des de final dels 80. Factors de canvi

Tres grans grups de factors, a partir dels 90, van facilitar el canvi cap a les noves ruralitats actuals (Viladomiu i Rossell, 2016):

- La diversificació de les explotacions agràries. Com a resposta a les dificultats de manteniment del procés d'especialització agrària les unitats familiars agràries es diversifiquen:
 - Cap a nous productes o noves tècniques de conreu (inclosa l'ecològica).
 - Cap a activitats derivades del sector, com ara serveis agraris o transformació agrària.
 - Cap a activitats no agràries, com el turisme, l'artesanía, activitats d'oci, etc.
- Accés als serveis, desenclavament geogràfic, TIC i qualitat de vida:
 - La millora de les infraestructures de transport i de la mobilitat en general mitiga l'aïllament tradicional de les zones rurals.
 - Més endavant, les TIC hi ajuden aproximant el mode de vida a l'urbà i facilitant l'establiment de noves formes de treball amb el teletreball.
 - Les polítiques de reequilibri territorial dutes a terme des de l'administració també tenen un paper important en descentralitzar serveis bàsics i acostar-los al medi rural.
 - Junt amb això hi ha una creixent valoració de l'entorn rural com a zona amb qualitat de vida (espais lliures, natura, paisatge...) que té un paper clau en l'atracció turística, de nous pobladors o d'empreses.
- Emprenedoria i desenvolupament endogen: cal remarcar el paper creixent de la iniciativa local a l'hora de crear activitat econòmica, en bona part amb el suport de programes públics com ara Leader. No tan sols es tracta de les ajudes concedides sinó de la forma de fer-ho (col·laborativa, territorial) i del canvi en la mentalitat que suposa: d'esperar inversions foranes a proposar possibles línies d'actuació local.

Anem a veure, de forma breu, com això es plasma en els diferents sectors.

4. Les noves activitats en medi rural

4.1. El turisme

De resultes de tots aquests canvis, doncs, hi ha un creixement d'activitats econòmiques fins aleshores poc representades en el món rural i també una reestructuració de les ja existents. Una de les que té un creixement més important i estès és el turisme en medi rural.

El turisme rural en les seves noves formes creix a causa de diferents factors (Grande, 2008). A grans trets, aquests factors són:

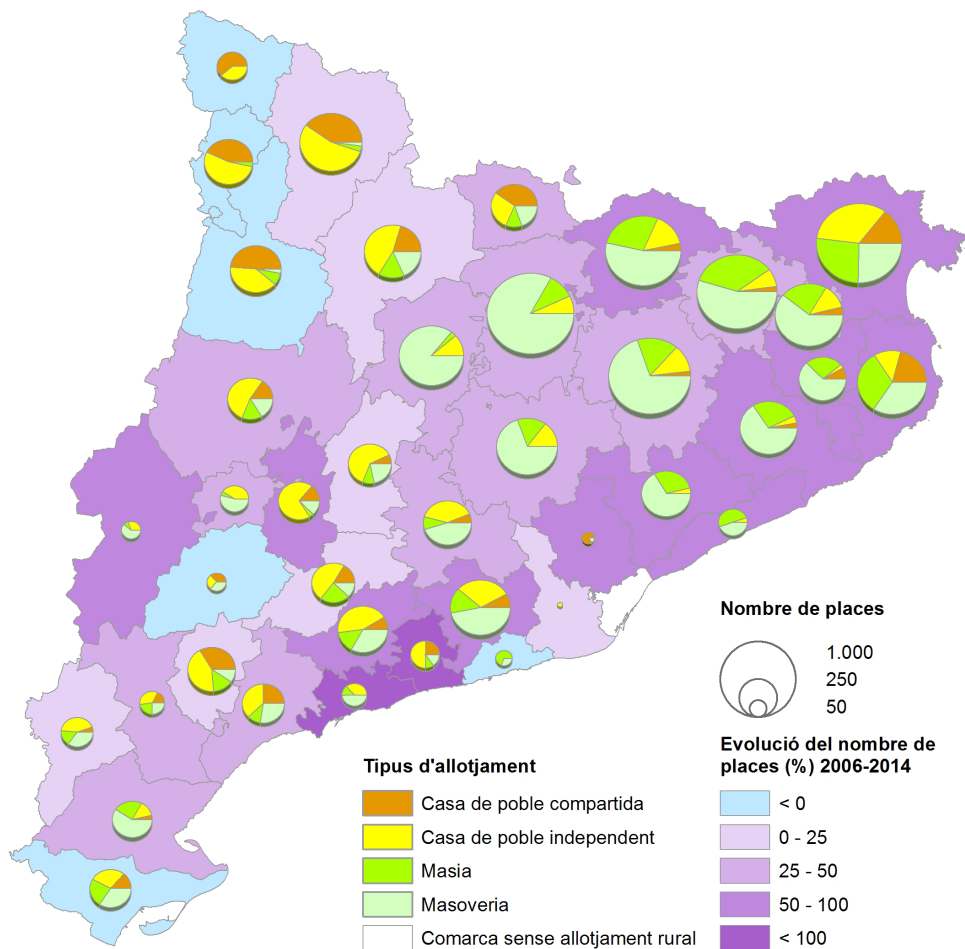
- La demanda creixent entre la societat urbana, que busca espais oberts (natura, esport) i també conèixer el patrimoni cultural del país. Té també una important difusió a nivell de mitjans de comunicació.
- La necessitat de diversificació de les rendes en les unitats familiars agràries; el turisme apareix com una possibilitat accessible i que pot controlar el mateix conjunt familiar (les dones, sobretot).
- El suport decidit de les administracions. És un dels sectors privilegiats per les polítiques europees de diversificació rural. En part, perquè el seu desenvolupament no deixa de ser una compensació pels efectes de les polítiques econòmiques anteriors, que no van frenar el despoblament. En part, perquè els responsables de l'aplicació de les polítiques hi veuen una manera més fàcil que altres d'aconseguir inversió per al territori –en alguns territoris cal partir de zero, és a dir, hi ha molt de camp per córrer–. En part també perquè se li reconeix una capacitat sinèrgica molt important: desenvolupant el turisme s'aconsegueix incidir en altres sectors (producció agrària, artesanía, restauració, etc.) i facilitar el manteniment d'equipaments i infraestructures que d'altra forma no se'n podrien disposar en medi rural.

No a tot arreu creix igual, però. Mentre en alguns indrets cal gairebé partir de zero amb un potencial de creixement important i el que es fa és crear la base d'allotjament i restauració, en altres ja es va cap a paràmetres de qualitat i oferta complementària, que a poc a poc va arribant a tot arreu, tot i que amb desigualtat: té més importància allí on pot rebre amb més facilitat el client de Barcelona i on hi ha un patrimoni natural o cultural més reconegut, entre d'altres factors. Però creix a tot arreu i en el moment actual en trobem pertot (fig. 2).

Ara mateix, el turisme és un dels pilars de les economies rurals a bona part del país. Ha contribuït a la valoració del patrimoni i del territori en general, tant per part de visitants externs com per part de la pròpia població local. Tanmateix, la seva dinàmica ha ultrapassat la visió que se'n tenia des de les polítiques públiques: actualment l'oferta relacionada directament amb les activitats agràries és clarament minoritària; és més, l'increment de l'oferta per part de capitals exògens ha estat significativa. D'altra banda, la identificació del turisme rural

amb un territori i un patrimoni específics ha baixat com a motivació de viatge enfront de multiplicitat de motivacions d'oci o esport. Això no té per què ser negatiu, però és evident que en baixa la capacitat sinèrgica i pot crear conflictes amb altres activitats en determinats sectors.

Figura 2. Places en allotjaments de turisme rural segons tipologies per comarques (2014)

Font: Aldomà, 2015

4.2. Altres serveis

No només ha estat el turisme el protagonista de l'ascens dels serveis com a sector dominant de la població activa en l'actualitat, sinó també altres serveis. Dintre d'aquests, cal fer un esment important al creixement que en els darrers 30 anys han tingut els serveis públics com a conseqüència d'una decidida actuació

de l'administració: educació, sanitat, policia, delegacions de departaments... certament s'han concentrat en determinats nuclis més grans i capitals comarcals, però representen en molts casos la principal branca d'activitat terciària en termes d'ocupació, fins i tot en comarques tan poc urbanes com la Terra Alta. La seva presència té un paper molt important no només en termes de creació de llocs de treball i atracció de població resident, sinó també en termes d'augment de la qualitat de vida de les zones rurals.

Pel que fa al comerç, la implantació en medi rural ha patit essencialment dos fenòmens: un, l'especialització creixent dirigida a nous compradors (el component turístic), i dos, la dificultat de mantenir les botigues tradicionals a causa de la competència de les grans superfícies de les capitals. En aquest sentit, l'efecte d'aquestes grans superfícies segurament ha estat molt més fort sobre la desaparició del teixit tradicional del comerç als pobles que no pas sobre el de les pròpies ciutats. Els serveis personals tenen el mateix problema —excepte pel que fa a la cura de la gent gran—, de forma que tot i el suport rebut des de programes de desenvolupament local en molts casos, costa de mantenir en nuclis petits una mínima diversitat de serveis i sovint es recorre a establiments que aconsegueixen diverses funcions; el problema és present fins i tot en nuclis que han tingut una evolució demogràfica positiva en els darrers decennis.

4.3. La indústria

La indústria en medi rural ha tingut a Catalunya en els darrers decennis una evolució similar a la de la resta d'Europa, amb canvis importants que fan que actualment continuï tenint una presència remarcable però amb característiques diferents.

- D'una banda, la indústria tradicional ha desaparegut en bona part (cas del tèxtil) o bé s'ha reestructurat. La branca de l'agroalimentari s'ha mantingut i crescut a bona part del país, tot i que amb una estructura diferent, amb canvis en els modes de producció cap a empreses més grans. Però és la indústria més estesa per tot el país, lligada a les produccions locals. És especialment important en zones com la Catalunya Central, la plana de Lleida, comarques de Girona o Terres de l'Ebre, mentre que en altres indrets té un pes relatiu important, com a les àrees vinícoles. Junt amb aquesta indústria, diguem-ne tradicional, ha proliferat una artesanía alimentària o elaboracions de productes agraris amb produccions reduïdes, dirigides a un mercat específic o al turista.
- En una part significativa, les indústries arribades al medi rural a causa de la crisi dels 70-80 van patir un procés de deslocalització o van desaparèixer, però d'altres van quedar i en tot cas van implicar un interès de les autoritats locals per l'atracció de treball industrial que s'ha mantingut. Faciliten el manteniment de llocs de treball a la zona i són compatibles sovint amb

el treball al camp dins de la unitat familiar. Tanmateix, en regir-se per criteris de costos, poden ser només instal·lacions temporals.

- Hi ha hagut també iniciatives locals de gran interès al marge de l'agroalimentari, basades en recursos locals o coneixements locals –com el moble de la Sénia–, i el creixement de petits nuclis industrials a partir d'iniciatives públiques de creació d'àrees industrials amb dotació de serveis en capitals comarcals o nuclis més grans.

En el moment actual la indústria en medi rural continua sent un sector present i important. Certament en molts llocs es tracta de la transformació agrària, però en altres indrets s'ha consolidat una diversificació industrial important. No oblidem que les comarques amb major pes industrial de Catalunya a nivell de percentatge de l'ocupació són de les que podríem qualificar com a rurals. La que més, la Segarra (31% de les afiliacions comarcals a la Seguretat Social).

4.4. La producció agrària

Cal tenir presents les transformacions en el sector agrari per acabar de fer el quadre de noves activitats en medi rural. En aquest sentit, cal tenir present que la majoria de la producció continua inscrivint-se en el marc del model productivista, integrat amb circuits de transformació i comercialització de grans empreses (locals o foranes), amb l'exemple més clar a les grans planes de regadiu de Lleida, el cereal o la majoria del porcí.

Tanmateix, ha anat guanyant pes una forma de producció, transformació i comercialització diferent, amb circuits alternatius, producció de qualitat específica –especialment ecològica– i de proximitat. Enmig dels dos models, diversitat de posicions intermèdies.

El tipus de qualitat específica i produccions limitades encaixa bé amb el model de desenvolupament local que pretén visibilitzar la identitat territorial com a forma de millorar la percepció local del propi territori i al mateix temps com a part de la política de suport a les activitats turístiques. El producte local de qualitat i denominació d'origen és un dels elements clau en aquest sentit. S'entén, doncs, la proliferació de distintius de qualitat.

Cal dir, però, que ni totes les produccions ni tots els territoris estan en les mateixes condicions per a produir d'una manera o d'una altra. Un territori com el Priorat, per exemple, difícilment pot optar per una producció agrària productivista: no té les condicions naturals per fer-ho. Pot optar, sí, pel regadiu, però té més sentit el regadiu de suport de la producció de secà que no el regadiu fructícol de grans produccions. D'altra banda, algunes produccions com el vi o el formatge sí que poden optar per la qualitat específica, les denominacions d'origen i els circuits curts o venda directa perquè la població està disposada a pagar més, però d'altres produccions ho tenen més problemàtic: el cereal, per exemple, o productes que tenen gran volum de producció.

A redós d'aquests models s'inscriuen llocs de treball creixents en l'àmbit de la transformació i comercialització dels productes i han estat ocupats en una part important per nous pobladors del medi rural.

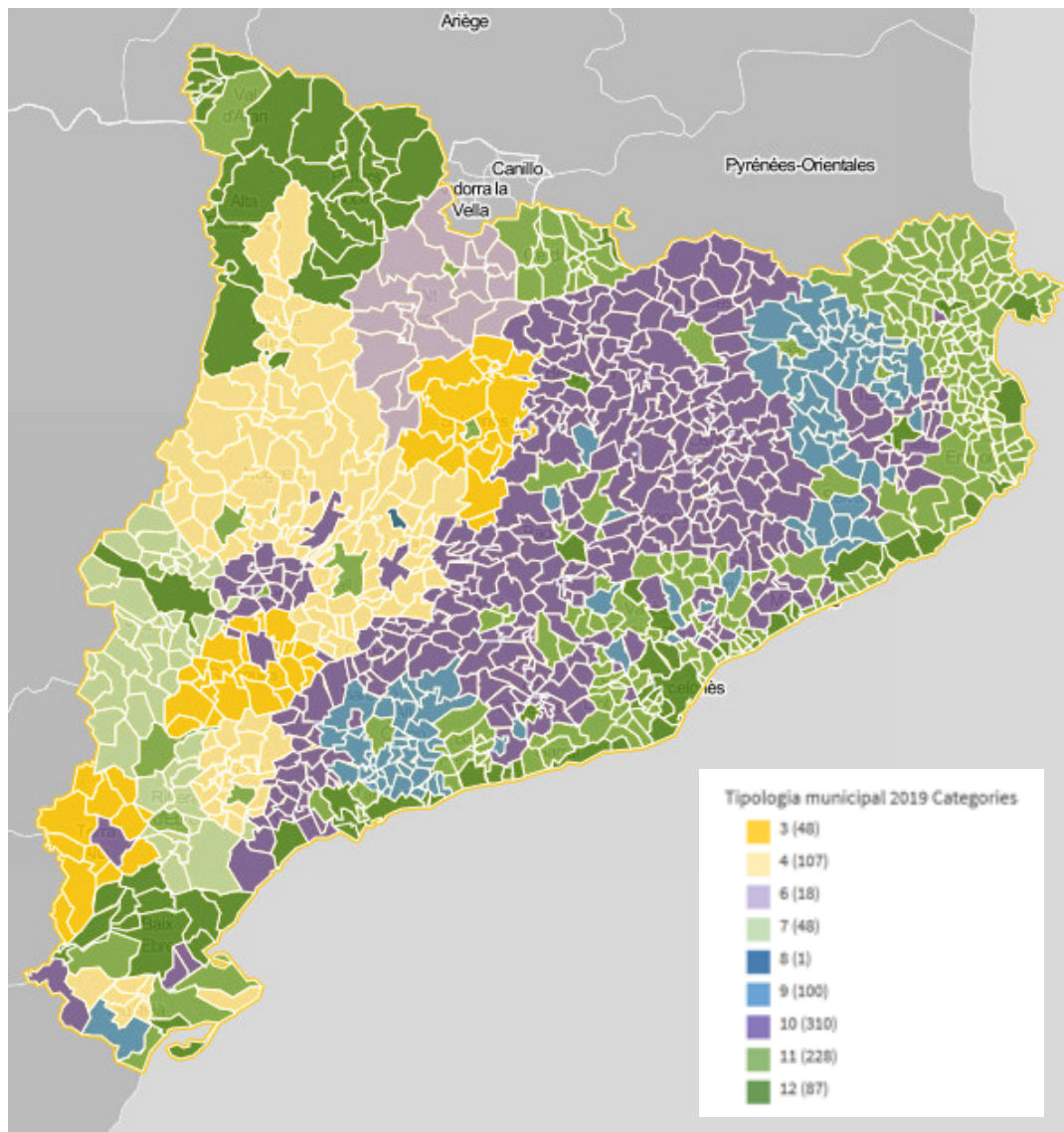
4.5. L'increment de la mobilitat com a element per a entendre la nova ruralitat

Un dels elements clau per entendre les grans diferències entre la Catalunya dels anys 60 i l'actual ha estat el gran increment de la mobilitat. La disponibilitat de vehicles privats, la millora de les infraestructures de transport, la major valoració dels espais rurals per a viure, la creació de nous llocs de treball, almenys a les capitals comarcals, i el desenvolupament de les tecnologies de la informació han permès que una part dels potencials emigrants de les zones afectades per la crisi estructural del sector agrari s'hagin quedat, i al mateix temps s'han atret nous pobladors, cosa que es reflecteix en un nombre significatiu de municipis que guanyen població en els darrers decennis. El revers de la moneda és que una part dels nous residents només ho són en part, ja que poden tenir totes o una part de les jornades laborals fora del poble o fins i tot fora de la comarca, i requereixen de desplaçaments sovint diaris. Això converteix una part important dels nuclis rurals en municipis-dormitori, capaçs de retenir laboralment tan sols una petita part de la població resident. En el moment actual, el teletreball, que en algun moment es va posar com a solució per a una part important d'aquests nous pobladors, encara té un pes feble, tot i que creixent. La nova ruralitat comporta en molts casos, doncs, haver de moure's cada dia.

5. Cartografia de la situació actual

Per acabar d'il·lustrar com es manifesten aquests canvis sobre el territori català, hem elaborat dos mapes. El primer és la transposició a 2019 del mapa amb què hem començat aquest escrit. Tot i que no disposem de les dades municipalitzades de cap cens de població recent, sí que podem accedir a les dades d'afiliacions a la Seguretat Social (SS) per grans sectors d'activitat. D'aquesta manera, utilitzant la mateixa tipologia que Isabel Pujadas i afegint-hi quatre tipus nous que no existien el 1970, el mapa resultant de l'estructura per sectors dels municipis catalans –mantenint només els de més de 5.000 habitants o capitals comarcals i englobant els altres en un conjunt comarcal– és la que reproduïx el mapa 3. Malgrat la diferència de la font, els resultats són prou comparables per establir els grans canvis esdevinguts en els darrers 50 anys.

Figura 3. Tipologia municipal segons proporció dels sectors d'activitat (2019)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d'afiliacions a la SS de juny de 2019 (IDESCAT).

Tipologia (no totes les categories són representades al mapa):

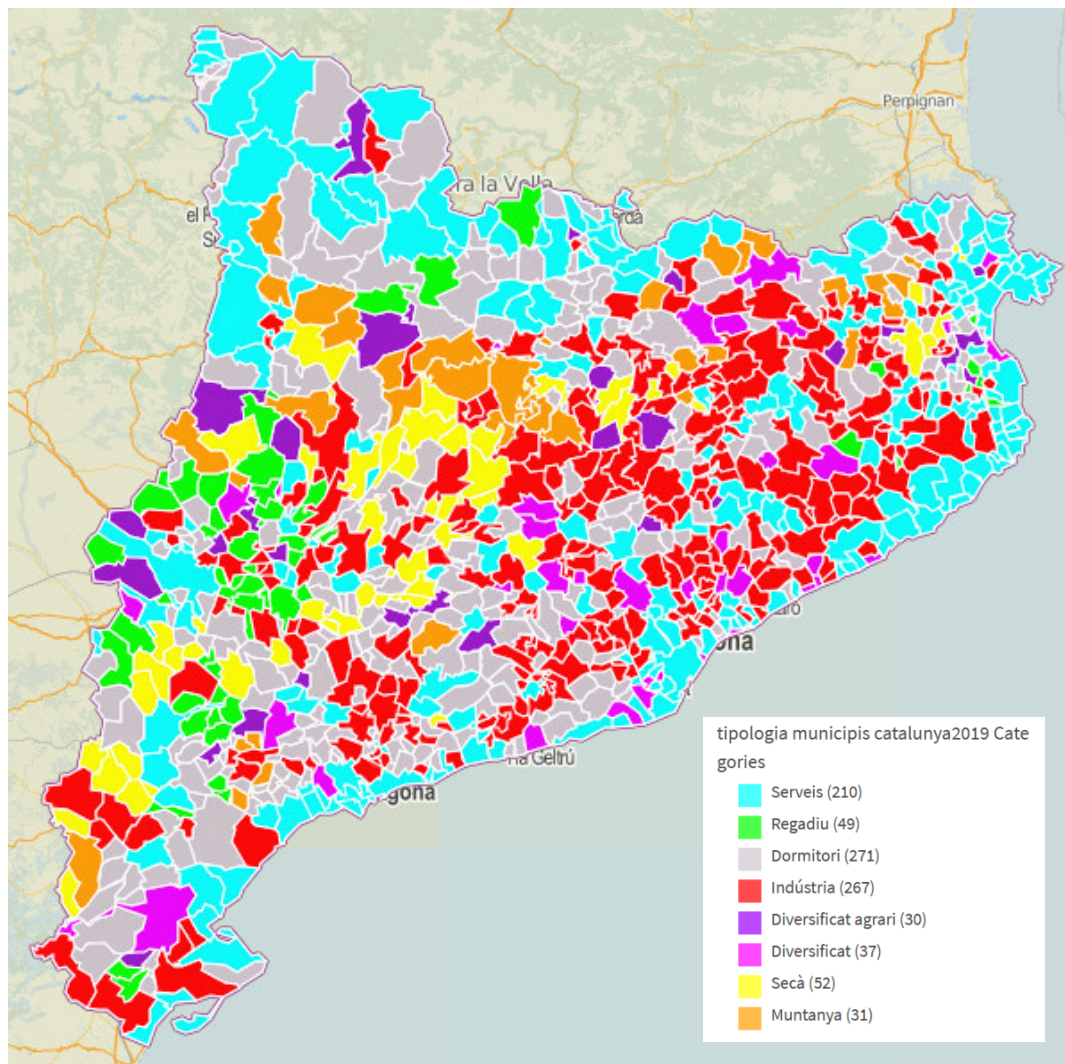
- MUNICIPIS MOLT AGRARIS: 1- Molt agrari (Població Activa Agrària >50%),
2- Força agrari (PAA 40-50%)
- MUNICIPIS AMB EQUILIBRI DE SECTORS: 3- Equilibrat amb domini agrari (PAA 30-40%),
4- Equilibrat amb domini no agrari (PAA 20-30%)
- MUNICIPIS POC AGRARIS (PAA 10-20%): 5- Força industrial, 6- Equilibri industrial-serveis,
7- Força terciari
- MUNICIPIS NO AGRARIS (PAA 0-10%): 8- Molt industrial, 9- Força industrial, 10- Equilibri industrial-serveis, 11- Força terciari, 12- Molt terciari

Podem veure com el 2019 el caràcter dels municipis catalans pel que fa a domini d'un sector o altre d'activitat ha variat força. La terciarització hi és lògicament molt present, destacant el pes dels serveis en indrets on fa cinquanta anys eren minoritaris: Alt Pirineu o les zones no urbanes de l'Empordà, Baix Ebre o fins i tot del Segrià. D'altra banda, l'àrea amb domini industrial o amb equilibri indústria-serveis s'eixampla per l'interior de Catalunya, com per exemple al Pla d'Urgell, la Conca de Barberà o l'Alt Camp. El sector agrari manté un pes significatiu a ponent i el sud, però ja només és dominant –en termes d'afiliacions a la SS– a les àrees no urbanes de la Terra Alta, les Garrigues i el Solsonès. El sector agrari no arriba al 10% de les afiliacions totals a la gran majoria de comarques.

Per afinar una mica l'anàlisi s'ha elaborat encara un altre mapa (fig. 4) amb una tipologia dels municipis catalans a partir dels índexs d'especialització productiva per sectors d'activitat en relació a Catalunya, a partir de la mateixa font que en el mapa anterior. No marca el sector productiu més important sinó el més destacat en relació a l'estructura de l'activitat per sectors en el conjunt de Catalunya, ja que si no trobaríem pràcticament tots els municipis amb predomini dels serveis, com hem vist en el mapa 3. S'han treballat les dades a nivell de cada municipi, cosa que permet detallar més les diferències que en el cas anterior. A més s'han introduït altres categories per a perfilar millor les característiques del territori.

Els trets més interessants d'aquest territori actual (juny 2019) són:

- D'entrada, el que és més important és que una bona part dels municipis catalans són pobles dormitori: en aquests municipis els llocs de treball localitzats (afiliacions a la SS) són menys de la meitat de la població ocupada resident. Dit d'una altra manera, els llocs de treball que hi ha al municipi no arriben a suposar la meitat de les feines de la població que hi resideix. Són els típics pobles de *commuters* i del desplaçament diari a la ciutat o capital comarcal a treballar.
- Cal destacar també la important especialització en indústria i serveis de bona part dels municipis catalans. No només a la costa i grans àrees urbanes: bona part de la Catalunya Central, comarques de Girona i taques significatives al camp de Tarragona i Terres de l'Ebre són indrets on el sector industrial presenta l'especialització més destacada. Cert que en part d'aquests municipis el sector industrial dominant pot ser l'agroalimentari, com a bona part de la plana de Lleida, però en tot cas indica fins a quin punt la nova ruralitat pot deixar de ser sinònim del treball de pagès o ramader. En pràcticament cap d'ells el sector agrari significa més d'un 10% dels llocs de treball.
- El sector de serveis és essencialment present com a especialització a la costa. Però també s'observa una gran taca que cobreix l'Alt Pirineu i també altres zones d'interior en general en zones de muntanya, relacionat amb

Figura 4. Tipologia de municipis segons especialització productiva (2019)

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d'afiliacions a la SS de juny de 2019 (IDESCAT)

el turisme. Encara podríem assenyalar un altre conjunt, el de municipis diversificats, en què el sector primari té uns pes reduït en relació a serveis i indústria. No vol dir que el sector agrari sigui poc productiu o rendible, simplement que altres activitats prenen el protagonisme i difícilment es pot qualificar la zona com a agrària. Però és cert que en molts casos l'activitat agrària s'hi manté amb prou feines, igual que a bona part dels nuclis-dormitori.

– Els municipis més agraris –i per tant més d'acord amb la idea tradicional de la ruralitat– són una minoria, 162 sobre el total de 947. Són presents

a la plana de Lleida, el Prepirineu, la Terra Alta i de forma puntual a altres comarques com el Priorat o l'Empordà. No tots són iguals: els municipis del regadiu són els més dinàmics, en general, i on l'activitat productiva és més destacada. En els de secà hem distingit els pròpiament agraris, amb agricultura activa, i els de muntanya mediterrània, amb dificultats orogràfiques o d'escassetat de sòls treballables.

En cada categoria les dinàmiques i problemàtiques específiques de les zones rurals prenen unes característiques diferenciades: el lent abandonament de l'activitat agrària o la seva conversió en agricultura a temps parcial en aquelles zones dormitori o on la indústria o els serveis l'han substituït com a activitat principal –però amb nova vitalitat per a produccions locals de qualitat–; les problemàtiques d'innovació en les àrees de regadiu per a superar l'estancament productiu; la necessitat d'anar cap a la producció de qualitat en les àrees de secà (o regar si pots), i la dificultat de mantenir la població en les àrees qualificades com de muntanya. En resum, l'àmbit rural català actual ve marcat per la diversificació: diversitat d'activitats, diversitat de territoris i diversitat de noves ruralitats.

Bibliografia

- ALDOMÀ, Ignasi (2000). *Amb el permís de Barcelona: l'altra Catalunya urbana*. Lleida: Pagès.
- [dir.] (2009). *Atlas de la nova ruralitat*. Lleida: Fundació del Món Rural.
- [dir.] (2015). *L'actualitat del món rural: els anys de la gran crisi a la Catalunya rural, 2008-2015*. Lleida: Fundació del Món Rural.
- BELL, Mireia; Isabel CLOS (1985). “La descentralització industrial a Catalunya: l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc”. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 6, p. 3-44.
- CÀNOVES, Gemma; Luis HERRERA; Lucía CUESTA (2005). “Turismo rural en Cataluña: condicionantes de la oferta y la demanda”. *Investigaciones Geográficas*, núm. 37, p. 5-26.
- GRANDE IBARRA, Julio (2008). “La planificación del turismo rural”, dins: Carlos FERNÁNDEZ HERNÁNDEZ; M. Fernando MARTÍN TORRES [coord.] *Planificación y gestión del turismo rural*. La Laguna: Federación Canaria de Desarrollo Rural, p. 81-100.
- LOBET, Salvador (1958-62). “Les activitats rurals”, dins: L. SOLÉ SABARÍS [dir.] *Geografia de Catalunya*, vol. I. Barcelona: Aedos.
- PUJADAS, Isabel (1980). “Població activa per sectors”, dins: Tomàs VIDAL [dir.], *Atlas socio-econòmic de Catalunya*. Barcelona: Banco Occidental, Banco Urquijo, Caixa de Catalunya.
- VILADOMIU, Lourdes; Jordi ROSELL (2016). “Nova ruralitat a Catalunya a les últimes dècades: diversificació, emprenedoria i ocupació”. *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 62/3, p. 553-567.